ГАЛКІН Д. В., *кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем профілактики злочинності навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної міліції*
Харківський національний університет внутрішніх справ

ПРАВА, ОБОВ'ЯЗКИ, ПРАВОВІ ОБМЕЖЕННЯ ТА ВИМОГИ ДО ПРАЦІВНИКІВ МІЛІЦІЇ УСРР У 20-х РОКАХ ХХ ст.

Правовий статус працівників міліції має певні особливості у порівнянні із загальним статусом громадянина України. Службовці міліції мають передбачені Конституцією України права та несуть обов'язки громадянина України. Водночас, їх професійна діяльність зумовлює наявність у цієї групи населення ще й додаткових прав та обов'язків у сфері їх службової діяльності. Правовий статус як працівника міліції УСРР, так і працівника міліції України характеризується наявністю певних правових обмежень, пов'язаних із проходженням служби в органах правопорядку. Наука адміністративного права України під правообмеженнями, пов'язаними з державною службою в органах внутрішніх справ, розуміє обумовлені загальними і спеціальними нормативно-правовими актами умови, правила, заборони, котрі ставлять працівника означеного правоохоронного органу в певні юридичні межі, вихід за які тягне застосування того чи іншого різновиду юридичної відповідальності [1, с. 121].

Конституційні права та обов'язки службовців міліції УСРР протягом 1920-х рр. були закріплені в Конституції УСРР 1919 р. та Конституції УСРР 1929 р. Згідно з розділом ІІІ «Декларація прав і обов'язків працюючого і експлуатуємого народу України» Конституції УСРР 1919 р. особовий склад міліції як громадяни УСРР мав «...всі права і можливості в області громадянського і політичного життя» (ст. 22). За працівниками міліції як громадянами УСРР закріплювалося право «...дійсної свободи висловлення своїх думок» (ст. 24), «...зборів» (ст. 26), «…приступу до знання» (ст. 27), тощо. Відповідно до статей цього ж розділу

© Галкін Д. В., 2013

Конституції УСРР 1919 р. співробітники міліції як громадяни УСРР мали обов'язки на працю (ст. 28) та на оборону соціалістичної батьківщини (ст. 29) [2, с. 44–45]. Вищенаведені права та обов'язки були закріплені у Розділі І «Засади» та Розділі ІІІ «Про виборчі права» Конституції УСРР 1929 р. Вони надавалися працівникам міліції за класовим принципом саме як представникам «працюючого і експлуатуємого народу України».

Для законодавчих актів УСРР першої половини 20-х рр. ХХ ст., які визначали загальні права та обов'язки працівників міліції, більш властиве вживання терміна «предмет відання міліції». Дане поняття вказувало на передбачені законодавством обов'язки працівників міліції. Декрет РНК УСРР «Про організацію міліції» від 9 лютого 1919 р. вказував, що міліція організується з метою охорони революційного порядку та особистої безпеки громадян [3]. Звичайно, така вказівка на певні обов'язки працівників міліції мала загальний, неконкретний характер. Вперше в українському радянському законодавстві коло прав та обов'язків працівника міліції було більш-менш чітко визначено в Постанові РНК УСРР «Про організацію залізничної радянської робітничо-селянської міліції УСРР» від 29 червня 1919 р. Норми § 4 цього нормативно-правового акта встановлювали, що до предметів відання залізничної міліції відносяться боротьба з крадіжками та іншими злочинами на станціях залізниці, боротьба з викраденнями залізничного майна, виклик військ у випадках, передбачених особливими інструкціями, залучення населення до ремонтування шляхів та ін. Аналізуючи цей документ, важливо не стільки перелічити предмети відання міліції, скільки виявити особливості підходу нормотворця. Адже права працівників міліції не відрізнялися від обов'язків, ставилися в один ряд. Наприклад, пункт «боротьба з крадіжками» вказував на обов'язки, а пункт «залучення населення до ремонтування шляхів» – на права, що випливає з текстуального аналізу даного нормативно-правового акта [4, с. 118]. Слід зазначити, що в аналізованій постанові «предмет відання» міліції включав не тільки охорону порядку, але й заходи по боротьбі зі стихійними лихами, а також дії міліції в разі нападу на охоронювані об'єкти

(виклик військ). Та ж сама тенденція до об'єднання в одному розділі нормативно-правового акта норм, які визначають права міліціонерів, та норм, які встановлюють їх обов'язки, простежується під час аналізу Положення про радянську робітничо-селянську міліцію, затвердженого Постановою РНК УСРР від 14 вересня 1920 р.

Наприклад, згідно з § 17 цього Положення, до предмета відання міліції відносилося попередження та припинення порушень, підтримання порядку, своєчасне оповіщення населення про розпорядження органів радянської влади, тощо. Водночас, § 18 Положення до предмета відання міліції відносив вчинення обшуків та дізнань у кримінальних справах під керівництвом суддів та слідчих, зберігання речових доказів [5]. Зрозуміло, що пункт «вчинення обшуків» передбачав права працівників міліції, а інші пункти – їх обов'язки. Незважаючи на вищеназвані недоліки, і Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР від 14 вересня 1920 р., і Постанови РНК УСРР «Про організацію радянської робітничо-селянської залізничної міліції УСРР» від 29 червня 1919 р., позитивним було те, що з прийняттям цих нормативно-правових актів розпочався процес визначення прав та обов'язків працівника міліції. Водночас, в умовах некодифікованості нормативно-правового матеріалу в галузях кримінального та кримінально-процесуального права визначити права та обов'язки міліціонерів було занадто важко. Нагадаємо, що вперше Кримінальний та Кримінально-процесуальний кодекси УСРР були прийняті лише у 1922 р.

Для першої половини 1920-х рр. характерним є прийняття місцевими органами влади численних підзаконних актів про залучення органів міліції до виконання різноманітних завдань, не передбачених нормами вищих за юридичною силою нормативно-правових актів. У різних місцевостях УСРР міліція залучалася до несення гарнізонної служби [6, арк. 2], складання списків служителів церкви [7, арк. 40], сприяння страховим установам під час збору страхових сум [8, арк. 100], розшуку трудових дезертирів [9, арк. 81]. У Чорнобильському повіті Київської губернії місцеву міліцію у 1922 р. на певний час було передано у розпорядження повітового продовольчого комітету [10, арк. 53].

На нашу думку, таке керівництво органами міліції не сприяло ефективному виконанню працівниками органів внутрішніх справ покладених на них обов'язків.

Ще промовисті, навіть курйозні випадки залучення працівників міліції до виконання тих або інших завдань були зафіксовані у Катеринославській губернії. Наприклад, начальник губернської міліції у 1923 р. зобов'язав підлеглих надавати допомогу агентам товариства Британсько-Української продуктової компанії під час заготівлі яєць [11, арк. 198]. У тому ж році в Бердянському окрузі п'ять міліціонерів та командир кінного резерву були спрямовані на виконання польових робіт до радгоспу «Енергія» [12, арк. 11]. Не важко зрозуміти, що польові роботи зовсім не пов'язані із підтриманням правопорядку.

Водночас, в окремих губерніях УСРР були спроби на місцевому рівні врегулювати відносини органів міліції з іншими місцевими органами влади. Прикладом може слугувати наказ начальника Київського губернського управління міліції «Про взаємовідносини міліції з місцевою владою» від 3 жовтня 1920 р. [13, арк. 18]. Значну цінність становить також циркуляр того ж управління міліції «Про організацію роботи міліції», виданий 14 жовтня 1920 р. [14, арк. 9]. Названий документ регламентував розпорядок роботи, завдання міліціонерів, встановлював обов'язки окремих посадових осіб цього органу охорони правопорядку. Водночас, згідно з циркуляром начальника Київського губернського управління міліції «Про участь міліції у боротьбі з азартними іграми» від 12 вересня 1922 р. працівники міліції були зобов'язані виконувати такі завдання [15, арк. 49].

На початку 20-х рр. XX ст. вищі органи управління Компартії України також намагалися визначати напрями діяльності міліції УСРР. Зокрема, циркуляр ЦК КП(б)У «Про боротьбу з бандитизмом» від 20 квітня 1921 р. вимагав від органів міліції та інших правоохоронних органів посилення заходів боротьби із «соціальним бандитизмом» [16, с. 15].

Коло обов'язків правоохоронців у першій половині 1920-х ро-

ках поступово розширювалося. Постановою ВУЦВК та РНК УСРР «Про надання органам міліції права застосування адміністративних стягнень» від 21 січня 1924 р. встановлювалися повноваження державних службовців міліції по накладенню штрафів на осіб, винних у порушенні постанов місцевих органів влади про охорону громадського порядку [17, с. 14].

Норми наказу НКВС УСРР «Про покладення на органи міліції контролю за виконанням обов'язкових постанов наркомату внутрішньої торгівлі УСРР» від 24 березня 1924 р. передбачали обов'язок працівників міліції наглядати за дотриманням правил торгівлі в громадських місцях [18, с. 29]. Недоліком останнього нормативно-правового акту було те, що він не встановлював права співробітників міліції по застосуванню санкцій за порушення постанов названого наркомату. З прийняттям ВУЦВК та РНК УСРР Постанови «Про промислову міліцію» від 17 грудня 1924 р. на працівників міліції було покладено обов'язок по охороні на договірних засадах державних, кооперативних або приватних підприємств [19].

Отже, аналіз нормативно-правових актів УСРР першої половини 1920-х рр., норми яких визначали права та обов'язки службовців міліції, спонукає до висновку про низький рівень їх систематизації.

Список літератури: 1. Венедіктов В.С. Статус працівника ОВС України як державного службовця: [наук.-практ. посібн.] / В. С. Венедіктов. – Х.: Вид-во НУВС. – 2003. – 188 с. 2. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки: Прийнята 14 березня 1919 р. – Х. : Вид-во Всеукраїнського центрального виконавчого комітету. – 1920. – 89 с. 3. Про організацію міліції: Декрет Ради Народних Комісарів УСРР від 9 лютого 1919 р. // Збірник узаконень Робітничо-селянського уряду України. – 1919. – № 7 – Ст. 96. 4. Про організацію залізничної радянської робітничо-селянської міліції УСРР: Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 29 червня 1919 р. // Михайленко П.П. Історія міліції України в документах і матеріалах (1917–1953 рр.) : у 3 т. / П. П. Михайленко, Я. Ю. Кондратьєв. – К. : Ґенеза, 1999. – Т. 1: 1917–1925 рр. – С. 118 – 119. 5. Про затвердження «Положення про робітничо-селянську міліцію УСРР»: Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 14 вересня 1920 р. // Збірник узаконень

Робітничо-селянського уряду України. – 1921. – № 2. – Ст. 70. 6. Наказ Головного управління міліції НКВС УСРР від 10 квітня 1920р. – ЦДАВОВУ. – Ф.6. Оп. 1, од. зб. 17. – Арк. 2. 7. Стан і діяльність міліції та розшуку УСРР у 1924/1925 бюджетному році: зі звіту НКВС УСРР про діяльність за 1924–1925 рр. – ДА МВС України. – Ф. 62. Оп. 1, од. зб. 9. – Арк. 34–56. 8. Про сприяння органів міліції страховим установам: Циркулярний лист начальника центрального адміністративного управління НКВС УСРР від 8 вересня 1924 р.– ДАХО. – Ф. Р – 563. Оп. 2, од. зб. 24. – Арк. 100. 9. Телеграма виконавчого комітету Вінницької міської ради губернському управлінню міліції з проханням посприяти в розшуку трудових дезертирів від 12 жовтня 1920 р. – ЦДАВОВУ. – Ф. 5. Оп. 1, од. зб. 470. – Арк. 81. 10. Про надання загону міліції у розпорядження повітового продовольчого комітету: Наказ начальника Чорнобильського повітового відділу міліції, 1922 р. – ДАКО. – Ф. Р–109. Оп. 1, од. зб. 53. – Арк. 53. 11. Про надання працівниками міліції допомоги агентам товариства Британсько-Української продуктової компанії під час заготівлі яєць. – ДАДО. – Ф. Р–59. Оп. 1, од. зб. 9. – Арк. 198. 12. Наказ по управлінню Бердянської окружної міліції від 27 березня 1923 р. – ДАДО. – Ф. Р–59. Оп. 1, од. зб. 9. – Арк. 11. 13. Про взаємодію міліції з місцевою владою: Наказ начальника Київського губернського управління міліції, 1920 р. – ДАКО. – Ф. Р – 1893. Оп. 1, од. зб. 183. – Арк. 18. 14. Про організацію роботи міліції: Циркуляр начальника Київського губернського управління міліції від 14 жовтня 1920 р. – ДАКО. – Ф. Р–1. Оп. 1, од. зб. 87. – Арк. 9. 15. Про участь міліції у боротьбі з азартними іграми: Циркуляр начальника Київського губернського управління міліції від 12 вересня 1922 р. – ДАКО. – Ф. Р–1162. Оп. 1, од. зб. 28. – Арк. 49. 16. Про боротьбу з бандитизмом: Циркуляр ЦК КП(б)У від 20 квітня 1921 р. // Відомості ЦК КП(б)У. – 1921. – № 1. – С. 15. 17. Про надання органам міліції права застосування адміністративних стягнень: Постанова Всеукраїнського Центрального Виконавчого Комітету і Ради Народних Комісарів УСРР від 21 січня 1924 р. // Бюлетень НКВС УСРР. – 1924. – № 1–2. – С. 13–14. 18. Про накладення на органи міліції контролю за виконанням обов'язкових правил торгівлі: Наказ № 38 НКВС УСРР від 24 березня 1924 р. // Бюлетень НКВС УСРР. – 1924. – № 5–6. – С. 20–30. 19. Про промислову міліцію: Постанова Ради Народних Комісарів УСРР від 17 грудня 1924 р. // Збірник узаконень та розпоряджень Робітничо-селянського уряду України. – 1924. – № 52. – Ст. 325.